

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบรีวาร:
การถอดถอนจากการเป็นมรดกโลก
Historic City of Ayutthaya:
Dismissal of the World Heritage

พรพรรณ โปร่งจิตร์¹
Pornpan Prongchitr

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องความเสี่ยงของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบรีวารจากการถอดถอนการเป็นมรดกโลก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัจจัยและสาเหตุความเสี่ยงจากการถอดถอนการเป็นมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเพื่อศึกษาแนวทางในการรักษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จากการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความเสี่ยง คือ การบุกรุกพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ฯ จากประชาชน ที่เข้าไปใช้สถานที่อุทยานประวัติศาสตร์ในการสร้างเป็นร้านค้า และปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างหน่วยงานของรัฐกับรัฐ และรัฐกับประชาชน จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง และขณะเดียวกันผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงกับโบราณสถาน คือ ความเสียหายและความเสื่อมโทรม ตลอดจนเกิดภาพลักษณ์ที่ไม่เหมาะสมในการเป็นมรดกโลก จึงนำมาสู่การตื่นตัวในการอนุรักษ์ เพื่อแก้ปัญหาความเสี่ยงและป้องกันการถอดถอนจากการเป็นมรดกโลก

ผลจากการวิจัยพบว่า แนวโน้มในการถอดถอน “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบรีวาร” จากการมรดกโลกของเป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงอยู่ แต่ในกระบวนการขั้นตอนในการถอดถอนนั้น องค์การยูเนสโกไม่ได้มีความประสงค์จะถอดถอนโดยทันที แต่จะตักเตือนเพื่อให้เกิดการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น แต่สิ่งสำคัญกว่านั้นคือการสร้างจิตสำนึกของคนไทย ความภาคภูมิใจ และการมีจิตสำนึกร่วมกันต่อการอนุรักษ์และให้ความสำคัญกับโบราณสถานที่ทรงคุณค่า และเป็นมรดกที่ทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นไทยมาจนถึงทุกวันนี้

คำสำคัญ: นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา การถอดถอน มรดกโลก

¹อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ
Lecturer, Department of History, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.
Corresponding e-mail: pompanpr@hotmail.com

Abstract

This article is a study of the risks of the historic city of Ayutthaya from the dismissal of world heritage. The purpose of the study: factors and causes of the historical part of Ayutthaya and the study of the risks of extinction of the world heritage historical city of Ayutthaya, and ways to preserve the historic part of Ayutthaya.

The study shows that the factors influencing risk came from people creating shops invading the historic Park area. The researcher also focused on the problem of misunderstanding between the state bodies and the state, the state and the people, which the issues are leading to the conflict. At the same time, the impact that occurs directly on the object is damage and deterioration, affecting the image is not appropriate in the world heritage. All those risks that a researcher is noticed it can leads to awareness of conservation and solve the risks and prevent the removal of world heritage.

As a result, the reserve, based on the trend of removing the historic city of Ayutthaya from the world heritage, is a risky subject, but in the process of its withdrawal, UNESCO is not going to leave immediately. The path of renewal and correction is a decision, more importantly, it must create the consciousness of the Thai people to pride and common conscience for the preservation and significance of the historic site. It is a cultural heritage that expresses Thai traditions to this day.

Keywords: *Historic City of Ayutthaya, Dismissal, World heritage*

บทนำ

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลก จากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ภายใต้ชื่อว่า “นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อ พ.ศ.2534 และในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2554-2558 เป็นช่วงที่เกิดการรณรงค์และการตื่นตัวเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกโลกในประเทศไทย เนื่องจากอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้รับคำเตือน จากองค์การยูเนสโก เรื่องการถอดถอนนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” จากความเป็นมรดกโลก เพราะการบริหารจัดการมรดกโลกไม่สอดคล้อง กับหลักเกณฑ์ของอนุสัญญาการคุ้มครองมรดกโลก

บทความนี้ต้องการศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จนอาจจะนำไปสู่การถอดถอนจากการเป็นมรดกโลก โดยจะศึกษาการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และปัญหาที่นำไปสู่ความเสี่ยงจากการถอดถอนการเป็นมรดกโลก โดยศึกษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ และหลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนเป็นมรดก และผลกระทบที่เกิด จากการเป็นมรดกโลก เพื่ออาจเป็นแนวทางในการแก้ไขและรักษาอนุรักษ์โบราณสถาน และรักษาการ เป็นมรดกโลกไว้ และที่สำคัญคือเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกของประชาชน ให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นชาติและเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของคนไทย ไว้สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยความเสียหายจากการถดถอยการเป็นมรดกโลกของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการรักษานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร ในฐานะมรดกโลก

ทบทวนวรรณกรรม

พัทธ์ แดงพันธ์ (2555) ศึกษาเรื่องการพัฒนาชุมชนเมืองกับการอนุรักษ์โบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและปริมณฑล พ.ศ. 2482–2544 เป็นการศึกษาถึงการพัฒนาชุมชนเมืองกับการอนุรักษ์โบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและปริมณฑล อธิบายถึง การอนุรักษ์โบราณสถานของรัฐในพื้นที่ชุมชนเมืองพระนครศรีอยุธยาสมัยมณฑลกรุงเก่า โดยการอนุรักษ์โบราณสถานได้มีการวางรากฐานและมีการประกาศสงวนที่ดินด้านในเกาะเมือง และส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเมืองให้อยู่บริเวณชานกำแพงเมืองและนอกเกาะเมืองและต่อมาเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลลดความสำคัญของการรักษาโบราณสถาน โดยยกเลิกการสงวนที่ดินในเกาะเมือง และต่อมาได้มีการส่งเสริมให้เกิดการบุกเบิกพัฒนาพื้นที่ใจกลางเกาะเมืองให้เป็นแหล่งชุมชนเมือง มีย่านการค้าและโรงงานอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันกรมศิลปากรได้ดำเนินการป้องกันรักษาโบราณสถาน และนำแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานแบบสากลเข้ามาส่งเสริมโครงการอนุรักษ์โบราณสถานบริเวณเกาะเมืองอยุธยาขึ้น ภายหลัง พ.ศ. 2530 สังคมไทยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์โบราณสถานมากขึ้น และต่อมา พ.ศ. 2534 มีการเสนอชื่อนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ให้ได้รับการขึ้นบัญชีเป็นแห่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

เกื้อกุล ยืนยงอนันต์ (2529) ศึกษาเรื่องความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. 2438–2500 เอกสารวิชาการหมายเลข 59 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ทั้งในด้านผังเมือง โบราณสถาน สังคม และความเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง อธิบายให้เห็นถึงนโยบายการบูรณะเกาะเมืองในแต่ละสมัย มีความแตกต่างกันตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา และการบูรณะในช่วง พ.ศ. 2438 – 2500 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ได้แก่ ด้านผังเมือง เดิมในเกาะเมืองมีลักษณะเป็นปาร์กร้าง แต่ต่อมาชุมชนเข้าไป มีการสนับสนุนให้ตั้งสถานที่ราชการในเกาะเมือง และมีการปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม อาชีพรับจ้างเกิดขึ้นมากกว่าเดิมในพื้นที่เกาะเมือง ด้านโบราณสถาน มีการบูรณะเกาะเมืองหลายครั้ง เพื่อให้คนเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเกาะเมืองเพื่อให้เกาะเมืองมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการบูรณะโบราณสถานให้มีคุณค่าขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้จะศึกษาการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร และปัญหาที่นำไปสู่ความเสียหายจากการถดถอยการเป็นมรดกโลก โดยศึกษาจากเอกสาร และหลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และผลกระทบที่เกิดจากการเป็นมรดกโลก

ผลการวิจัย

1. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา การเป็นมรดกโลก

1.1 อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นโบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาตรา 4 ให้คำจำกัดความไว้ว่า “อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือ โดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี” และได้แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 “ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย” (กรมศิลปากร. 2535)

ความหมายของอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติ (National Historic Parks) หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขอบเขตโดยมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสิ่งก่อสร้างและสภาพแวดล้อมทั้งที่มนุษย์สร้างขึ้นและโดยธรรมชาติที่มนุษย์ใช้งาน ที่เคยมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในอดีต

ความหมายของนครประวัติศาสตร์แห่งชาติ (National Historic Cities) หมายถึง เมืองรวมทั้งสิ่งก่อสร้าง อาคาร ย่านต่างๆ ที่กำหนดขอบเขตการตั้งถิ่นฐานได้อย่างกำแพงเมือง คูน้ำหรือคันดิน ที่แสดงประวัติศาสตร์อันยาวนานสืบต่อกันในด้านประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งแสดงให้เห็นได้ในปัจจุบัน และมีคุณค่าโดดเด่น (กรมศิลปากร. 2533)

สำหรับโบราณสถานในเกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากรเข้ามาดูแลและรับผิดชอบโบราณสถานและโบราณวัตถุของชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2478 และได้มีขอบเขตพื้นที่ตามประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน รวมพื้นที่ทั้งสิ้นราว 3,000 ไร่ โดยได้มีการกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานครั้งแรกใน พ.ศ. 2519 รวมพื้นที่ประมาณ 1,810 ไร่ (บวรเวท รุ่งรุจี. 2539) โดยในเขตที่ดินโบราณสถานดังกล่าว มีโบราณสถานที่สำคัญ ดังนี้ พระราชวังโบราณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดพระรามและวิหารพระมงคลบพิตร (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. 2556ข) ต่อมา ใน พ.ศ. 2540 กรมศิลปากรได้ประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานพระนครศรีอยุธยาเพิ่มเติม ซึ่งครอบคลุมเกาะเมืองอยุธยาและพื้นที่รอบนอกเกาะเมืองทุกด้านที่ปรากฏหลักฐานด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำการอนุรักษ์และพัฒนาให้เหมาะสมกับการที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับยกย่องให้เป็นมรดกโลก

1.2 การขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก

ใน พ.ศ. 2519 องค์การยูเนสโกได้จัดตั้ง “คณะกรรมการมรดกโลก” เพื่อทำหน้าที่ดูแลมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่สำคัญของโลก และจัดตั้ง “กองทุนมรดกโลก” เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) หรืออนุสัญญามรดกโลก มีหลักการสำคัญ คือ คุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่ทรงคุณค่าโดดเด่นของโลก ทั้งแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและแหล่งธรรมชาติ เพื่อเป็นมรดกตกทอดแก่คนรุ่นหลัง ประเทศไทย ได้เข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2530 (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม. 2556ก) ซึ่งองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) เป็นทบวงการชำนัญ

พิเศษของสหประชาชาติ ที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการสร้างสรรค์สันติภาพ โดยการส่งเสริมความร่วมมือของนานาชาติทางการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อให้ทั่วโลกเคารพในความยุติธรรม กฎหมาย สิทธิ และเสรีภาพที่มนุษย์พึงมี โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา ตามกฎบัตรสหประชาชาติ จึงทำให้หลายชาติเกิดความร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์แหล่งมรดกโลกไว้ให้พ้นจากภัยคุกคามต่าง ๆ ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยแหล่งมรดกโลกที่ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ใน พ.ศ. 2515 จนถึง ณ วันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2545 มีจำนวนประเทศภาคีสมาชิก 175 ประเทศ และประเทศไทยก็ได้เป็นภาคีด้วย

สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา องค์การยูเนสโก UNESCO ได้ขึ้นบัญชีให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ภายใต้อชชช “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534 ที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนีเซีย ด้วยข้อกำหนดและหลักเกณฑ์พิจารณาให้เป็นมรดกโลก ดังนี้ “เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว หรือเป็นหลักฐานแสดงขนบธรรมเนียม ประเพณี หรืออารยธรรม ซึ่งยังคงหลงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว” เพราะอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรม ความสงบสุข อำนวยทางการเมืองที่มั่นคงและซับซ้อน มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและความหลากหลายทางวัฒนธรรม กล่าวคือ

ประการแรก อยุธยามีความเป็นเยี่ยมในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งของเมืองในตำแหน่งที่เป็นการรวมตัวของแม่น้ำ มีการออกแบบผังเมืองอย่างซับซ้อนเหมาะสมกับชุมชนที่อาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บนบริเวณซึ่งมีแม่น้ำล้อมรอบถึง 3 สาย อันได้แก่ แม่น้ำป่าสักทางทิศเหนือ, แม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตกและทิศใต้ และแม่น้ำลพบุรีทางทิศตะวันออก เดิมทีบริเวณนี้ไม่ได้มีสภาพเป็นเกาะ แต่พระเจ้าอู่ทองทรงดำริให้ขุดคูเชื่อมแม่น้ำทั้ง 3 สาย เพื่อให้เป็นปราการธรรมชาติป้องกันข้าศึก ที่ตั้งกรุงศรีอยุธยายังอยู่ห่างจากอ่าวไทยไม่มากนัก ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการค้ากับชาวต่างประเทศด้วย ลักษณะดังกล่าวเอื้ออำนวยต่อการรักษาพระนคร การป้องกันการรุกรานของข้าศึก และการจัดระบบสาธารณูปโภคอย่างลงตัว ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่ความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

ประการที่สอง อยุธยาเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ถ่ายทอดความเจริญรุ่งเรืองและความงามของอยุธยามายังกรุงรัตนโกสินทร์ การสร้างบ้านสร้างเมืองของไทยมีสิ่งสำคัญรวมอยู่ด้วยกัน 3 สิ่ง คือ บ้าน วัด ซึ่งมีมีความหมายถึงการสร้างถิ่นฐานบ้านเรือนของราษฎร การสถาปนาพระราชมณเฑียรสถานของพระมหากษัตริย์ และการสร้างวัดวาอาราม เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ราชธานีของไทยนิยมสร้างตามแบบชนบดินิยมนี้ โดยเฉพาะการสถาปนาพระราชฐานที่ประทับหรือพระบรมมหาราชวัง ย่อมสรรสร้างด้วยช่างฝีมืออย่างวิจิตรบรรจง เพราะเป็นเครื่องเจริญชดดิยราชอิสริยยศและเป็นเกียรติยศแก่บ้านเมืองนับแต่โบราณมา พระบรมมหาราชวัง นอกจากจะเป็นพระราชฐานที่ประทับของพระมหากษัตริย์แล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการปกครองของบ้านเมือง เพราะเป็นสถานที่ซึ่งทรงปฏิบัติราชการต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับราชการที่พระมหากษัตริย์ทรงกำกับดูแลใกล้ชิด พระเนตรพระกรรณ ราชสำนักอยุธยามีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วน ด้วยเหตุที่เป็นสถานที่ของกษัตริย์และชนชั้นสูง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ว่าราชการด้วย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการแบ่งส่วนพื้นที่ออก เพื่อความสะดวกในการควบคุม ซึ่งพระราชวังสมัยอยุธยาประกอบด้วย 3 ส่วน คือ พระราชวัง

หลวง ซึ่งเป็นที่ประทับของกษัตริย์และพระราชวงศ์ วังหน้า ซึ่งเป็นที่ประทับของสมเด็จพระราชวัง
บวรสถานมงคล เช่น วังจันทระเกษม และวังหลัง เป็นต้น

ประการที่สาม อยุธยามีเอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นเฉพาะตัวทางด้านประวัติศาสตร์
และด้านอารยธรรม

ประการที่สี่ อยุธยามีการสร้างสรรครูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ อาคาร
โบราณสถานแต่ละหลัง มีลักษณะและการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในภาคพื้น
เอเชีย อาคารสมัยอยุธยามีการสร้างปราสาทและเจดีย์หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความนิยมในแต่ละช่วงเวลา
จึงมีทั้งปราสาทแบบขอม เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา และเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม ซึ่งรูปแบบของการสร้างปราสาท
และเจดีย์สมัยอยุธยาได้สืบทอดมา กรุงเทพฯอยุธยาได้ชื่อว่า เป็น “อู่อารยธรรมไทย” เป็นแหล่งสืบทอด
ศิลปวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย ผสมผสานเข้ากับผลงานสร้างสรรค์ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของอาณาจักร
อยุธยา ภายในบริเวณกรุงเทพฯอยุธยา มีโบราณสถานที่ยังคงปรากฏอยู่ทั่วไป

นอกจากนี้ จิตรกรรมและศิลปวัตถุต่างๆ ก็มีความเป็นเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ การ
ออกแบบ ฝีมือช่าง การคัดเลือกวัสดุ การผสมผสาน และเป็นสิ่งหายาก สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนที่สะท้อน
ให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของชาวไทยในสมัยอยุธยาที่เผยแพร่
อิทธิพลทางวัฒนธรรมไปยังประเทศเพื่อนบ้าน (อุดม เขียววงศ์. 2549)

การอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา หลังจากการประกาศเป็นมรดก
โลกใน พ.ศ. 2534 นั้น กรมศิลปากรได้เริ่มดำเนินการภายใต้แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนา
นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยมีลักษณะงานดังนี้ คือ

1) การขุดค้น ขุดแต่งทางโบราณคดี การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานทั้งโครงสร้าง
ของเมืองโบราณ อันได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง ถนน คู คลองและสะพาน เพื่อรื้อฟื้นเอกลักษณ์ของ
เมืองน้ำให้มากที่สุด รวมทั้งปราสาทราชวังและวัดวาอาราม

2) การพัฒนาปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก
ความสะดวกสำหรับประชาชนในพื้นที่ โดยให้มีการจัดการที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของเมือง
ประวัติศาสตร์ เช่น การปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้โยกย้ายชุมชน
ที่สร้างทั้งโบราณสถานและเบียดบังทัศนียภาพของอาคารประวัติศาสตร์ มีการจัดระเบียบ ควบคุม
ดูแลให้อยู่อย่างกลมกลืนกับโบราณสถานและสอดคล้องกับบรรยากาศของเมืองประวัติศาสตร์ (กิตติ
โล่ห์เพชรรัตน์. 2547) เพื่อให้เกิดภาพของความเจริญและยิ่งใหญ่ ทรงคุณค่าของนครประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้ภารกิจของประเทศสมาชิกที่จะต้องร่วมมือกันปฏิบัติตามในอนุสัญญา
คุ้มครองมรดกโลกนั้น คือ การกำหนดนโยบายและวางแผนแม่บท เพื่ออนุรักษ์และจัดการแหล่งมรดก
โลกควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมของชุมชน โดยมีการกำหนดมาตรการที่เหมาะสม
ด้านกฎหมาย วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การบริหารจัดการและการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการ
ศึกษาวิจัย การปกป้องคุ้มครอง และการฟื้นฟูบูรณะปฏิสังขรณ์ และละเว้นการดำเนินการใดๆ ที่อาจจะ
ทำลายแหล่งมรดกโลก และสนับสนุนช่วยเหลือประเทศสมาชิกอื่น ๆ ในการศึกษาวิจัยและคุ้มครอง
แหล่งมรดกโลก โดยที่อธิปไตยสูงสุดเหนือแหล่งมรดกโลกยังคงเป็นของประเทศสมาชิกซึ่งแหล่งมรดก
โลกนั้นตั้งอยู่ (สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. 2554) ซึ่งประเทศไทยก็ได้ดำเนินการบริหารจัดการอุทยาน
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ภายใต้การดูแลของกรมศิลปากรมาอย่างมาเนือง แต่ด้วยความ

เปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้การดูแลและจัดการกับโบราณสถานมีปัญหา เช่น การกำหนดเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กระทบกับการตั้งบ้านเรือนของประชาชน หรือการควบคุมการตั้งร้านค้าในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. การถอดถอนจากการเป็นมรดกโลก

กรณีที่มีมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติในบัญชีรายชื่อมรดกโลกได้รับการคุกคามจากการดำเนินการใดๆ เช่น โครงการพัฒนาต่างๆ การสงคราม การเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ฯลฯ จนมีแนวโน้มว่ามรดกโลกแห่งนั้นกำลังเผชิญกับภาวะอันตราย อนุสัญญาฯ ได้กำหนดให้มีการพิจารณาขึ้นทะเบียนให้แหล่งมรดกโลกนั้นเป็นแหล่งมรดกในภาวะอันตราย ทั้งนี้เพื่อพิจารณากำหนดแผนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งในการคุ้มครองและฟื้นฟูแหล่งมรดกโลกนั้นอย่างเร่งด่วนและต่อเนื่อง สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้ปรากฏข่าวตามสื่อต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 ว่าอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาอยู่ในภาวะเสี่ยงถูกถอดออกจากมรดกโลก ซึ่งคณะกรรมการมรดกโลก สำนักงานกรุงเทพมหานคร รายงานว่าองค์การยูเนสโก แสดงความกังวลถึงภูมิทัศน์ที่เสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากปัญหาชุมชนบุกรุก และเหตุผลอีกประการคือ เมื่อครั้ง พ.ศ. 2551 ได้มีการบูรณะและปรับพื้นที่โดยรอบอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา แต่ข้อกังวลที่เกิดจากการพัฒนาปรับปรุงคือ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่บริเวณโดยรอบมีภูมิทัศน์ไม่สวยงามเหมือนครั้งขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก จึงทำให้หลายฝ่ายกังวลว่า “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” อาจถูกถอดถอนจากการเป็นมรดกโลก (สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. 2554)

องค์การยูเนสโกยื่นข้อเรียกร้องให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปรับปรุงแก้ไขปัญหาบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพราะการบริหารจัดการมรดกโลกไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของอนุสัญญาการคุ้มครองมรดกโลก ซึ่งกำหนดไว้ว่ารัฐภาคีต้องยอมรับและให้ความร่วมมือในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการคุ้มครองและอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติทั้งที่มีอยู่ในประเทศตนและประเทศอื่นให้ดำรงอยู่เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติตลอดไป (สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. 2554) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีความเสี่ยงจากการถอดถอนออกจากมรดกโลก เพราะมีการบุกรุกพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ เนื่องจากพื้นที่มรดกโลกในเกาะเมืองอยุธยา 1,810 ไร่ ประสบปัญหาการบุกรุก การก่อสร้างทับซ้อนโบราณสถานย่านการค้าโบราณ แนวถนนและคูคลองโบราณ การต่อเติมร้านค้าและดัดแปลงเป็นที่อยู่อาศัย ที่พระวิหารวัดมงคลพิตร อีกทั้งยังมีการตั้งร้านค้าต้นไม้ริมทางที่ถนนป่าไทน์ และซีกันทำให้เกิดปัญหาจราจร และเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมลพิษ และน้ำเน่าเสียอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีสิ่งก่อสร้างที่ไม่ใช่ประโยชน์ ได้แก่ ตลาดบก ตลาดน้ำบึงพระราม และพื้นที่หลังศาลากลางเก่า เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้องค์การยูเนสโก ออกประกาศเตือนรัฐบาลไทยให้ออกมาจัดการกับปัญหาการบุกรุกเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2560

จากการวิจัยพบว่าปัญหาความเสี่ยงจากการถอดถอนการเป็นมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีสาเหตุหนึ่งมาจากความเปลี่ยนแปลงและความเจริญเติบโตทางการปกครองและทางเศรษฐกิจ สถานะของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในฐานะส่วนการปกครองที่เป็นจังหวัด

มีความเจริญเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดที่มีรายได้ต่อจำนวนประชากรประมาณอันดับต้นๆของประเทศ รายได้ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยามาจากภาคการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว ในส่วนของการจัดการการท่องเที่ยว รายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง 3 ฝ่าย คือ กรมศิลปากรจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านจังหวัดแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินนโยบายร่วมกับกรมศิลปากร ในการฟื้นฟูเขตโบราณสถานและฟื้นฟูมรดกโลก อีกฝ่ายคือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่ต้องการพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในด้านการท่องเที่ยวเพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้ามา ซึ่งจะก่อให้เกิดรายได้ทั้งจากการขายของที่ระลึก ขายอาหาร และการบริการนักท่องเที่ยว แต่เนื่องจากพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่ตามประกาศของกรมศิลปากร จึงมีความเข้มงวดในการจัดการพื้นที่ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น การที่ชาวบ้านเข้ามาตั้งร้านค้า ประกอบอาชีพค้าขายภายในตลาดรอบตัวอาคารของวัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ และเป็นมรดกโลก กรมศิลปากรจึงมีคำสั่งให้รื้อถอนร้านค้าและให้ย้ายออกไป เพราะทางยูเนสโกได้ส่งคำเตือนมาว่า ถ้าไทยไม่สามารถรักษามรดกโลกหรือรักษาโบราณสถานของอยุธยาไว้ได้จะถูกถอดถอนออกจากการเป็นมรดกโลก ทำให้ผู้ค้าบางส่วนได้รับความเดือดร้อน นำไปสู่การเกิดเหตุการณ์การลอบเผาโมเดลจำลองที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ และพ่อค้าแม่ค้าจึงได้เข้ายื่นเรื่องต่อศาลปกครองกลาง เพื่อฟ้องเอาผิดกับผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา และผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 3 ในฐานความผิดปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ

หลังจากที่องค์การยูเนสโก ได้เรียกร้องให้มีการจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์อุทยานมรดกโลก ให้มีความเหมาะสม จึงได้มีการประชุมคณะกรรมการอำนวยการและควบคุมการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์อยุธยา โดยมีนายวิระ โรจน์พจนรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับทราบผลการดำเนินงานของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา รอบปี 2554 - 2558 และการทำงานตามแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2536-2544 และภายหลังเสร็จสิ้นแผนแม่บท โดยได้ใช้แนวทางของแผนแม่บทฉบับเดิมมาจนถึงปัจจุบัน โดยจะปรับปรุงให้เมืองมรดกโลกอยุธยามีศักยภาพสูงทั้งในด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว จึงได้มอบหมายให้กรมศิลปากร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานในพื้นที่ ร่วมกันพัฒนาพื้นที่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ รวมถึงความร่วมมือกันของผู้ประกอบการ ร้านค้า ภาคเอกชน และส่วนราชการในการจัดระเบียบพื้นที่ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสะอาด สัมกับเป็นเมืองมรดกโลก และเร่งรัดการแก้ปัญหาให้เป็นรูปธรรม รวมทั้งเป็นที่ยอมรับจากทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยในระยะเร่งด่วน ได้แก่ การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน การจัดระเบียบโบราณค้ำบริเวณพระวิหารมณฑลพิตร ส่วนในระยะยาว ได้แก่ การจัดทำแผนแม่บท และการปรับปรุงภูมิทัศน์ ซึ่งจะมีการศึกษาและจัดทำแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ให้เป็นปัจจุบันในระยะ 5-10 ปีใน 8 แผนงาน ได้แก่ การใช้ที่ดินและกฎหมาย งานโบราณคดีและอนุรักษ์ การพัฒนาสาธารณูปโภค การปรับปรุงชุมชนในเขตโบราณสถาน การพัฒนาสำนักงานและกำลังคน การบริการวิชาการ ท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และมาตรการลดผลกระทบจากภัยพิบัติเป็นต้นโดยกำหนดเบื้องต้นคือเรื่องให้บริการนักท่องเที่ยวต้องดีกว่าเดิมแต่ต้องปรับปรุงสภาพ

ภูมิทัศน์จัดระเบียบร้านค้า ลานจอดรถบริเวณคุ้มขุนแผนและรอบวิหารพระมงคลบพิตร ซึ่งถือเป็นใจกลางของนครประวัติศาสตร์ ต้องปรับปรุงพื้นที่สวนสมเด็จพระศรีนครทราบรมราชชนนีและโบราณสถานอื่นๆ จัดระเบียบพื้นที่ริมถนนโรจนะ ชีกุน และถนนสายอื่นๆเนื่องจากการรुक้าฝิวจราจรและฟุตบอล ปรับปรุงพื้นที่โดยรอบของนครประวัติศาสตร์บริเวณวัดวรโพธิ์ วัดเชษฐาราม วัดพระนอนโลกยสุธา ซึ่งเชื่อมโยงโทรม และพบว่ามีการทำลายร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของพระนครศรีอยุธยา เช่น การถมที่ทับคลองโบราณและการบุกรุกในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์มีหลายรายยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ โดยจะต้องมีการใช้กฎหมายบังคับใช้ในการควบคุมการขออนุญาตสิ่งปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่อยู่ในพื้นที่เกาะเมืองอย่างจริงจังและ แต่งตั้งคณะกรรมการในระดับรัฐบาลและท้องถิ่นเพื่อนำมาบริหารจัดการดูแลรักษาบรรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของปัญหาการจัดระเบียบร้านค้ารอบพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ขณะนี้พ่อค้าแม่ค้ายังสามารถขายของในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ฯ ได้เหมือนเดิม แต่จะต้องจัดระเบียบให้เรียบร้อย เพื่อแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนกับโบราณสถานสามารถอยู่ร่วมกันได้บนความสมดุล ทั้งการอนุรักษ์ วิถีชีวิต และการพัฒนา โดยมีข้อคือ จะต้องมีการปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในอุทยานประวัติศาสตร์ ปรับแผนแม่บทในการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ จัดส่งเจ้าหน้าที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ฯ ไปศึกษาหาความรู้ในการพัฒนาโบราณสถาน บูรณะโบราณสถานด้วยผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ และเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์มาให้ความรู้ และตรวจสอบความชัดเจนในด้านประวัติศาสตร์ของโบราณสถานต่าง ๆ ให้คงอยู่เสมอไป

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญของความเสียหายจากการถอดถอนการเป็นมรดกโลกของอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา คือ การบุกรุกพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ฯ ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากความไม่สอดคล้องกันในแนวคิดเรื่องการพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการปรับปรุงให้เมืองมรดกโลกอยุธยา มีศักยภาพสูงทั้งในด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว จึงได้มอบหมายให้กรมศิลปากร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานในพื้นที่ ร่วมกันพัฒนาพื้นที่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ รวมถึงความร่วมมือกันของผู้ประกอบการ ร้านค้า ภาคเอกชน และส่วนราชการในการจัดระเบียบพื้นที่ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสะอาด สม่กับเป็นเมืองมรดกโลก รวมทั้งเป็นที่ยอมรับจากทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

สำหรับปัญหาการจัดระเบียบร้านค้ารอบพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ มีการจัดระเบียบให้เรียบร้อย โดยใช้กฎหมายและความรณรงค์ประชาสัมพันธ์เพื่อแสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนกับโบราณสถานสามารถอยู่ร่วมกันได้บนความสมดุล ทั้งการอนุรักษ์ วิถีชีวิต และการพัฒนา ซึ่งเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์โบราณสถานพระนครศรีอยุธยา เป็นนครประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าในฐานะมรดกโลกสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2513). รายงานการสำรวจจุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ปีงบประมาณ 2513. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2527). เรื่องเกี่ยวกับพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2538). พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2504. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2540). แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา.
กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2561). พระนครศรีอยุธยา. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2561, จาก
<https://thai.tourismthailand.org/attraction/detail?id=33&title=>
- กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์. (2557). มรดกอยุธยา. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก.
- เกื้อกุล ด่านชัยวิจิตร และคณะ. (2554). บทสรุปการเสวนาเรื่อง “อยุธยา: มรดก(โลก) ที่น่าเป็นห่วง”
สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2561, จาก <https://www.siamese-heritage.org/pdf/AyutthayaHeritageSiteInDanger.pdf>.
- แกมเปเฟอร์, เอนเยลเบิร์ต. (2545). ไทยในจดหมายเหตุแกมเปเฟอร์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: กรม
ศิลปากร.
- กำพล จำปาพันธ์. (2559). อยุธยา : จากสังคมเมืองท่านานาชาติ สู่มรดกโลก. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส
ชจร สุขพานิช. (2523). ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2521). ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600-2310. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- เดวิด เค วัยอาจ (2556). ประวัติศาสตร์ไทยฉบับย่อ, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์.
- น.ณ. ปากน้ำ. (2541). ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรอยุธยา. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ แกรมมี.
- _____. (2538). สยามศิลปะ จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- บวรเวท รุ่งรุจี. (2539). อยุธยา มรดกโลก งานอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
ในปี พ.ศ. 2539. วารสารวิชาการกรุงเก่า. 3(5): 50-54.
- พิทักษ์ สายัณห์. (2515). ประวัติศาสตร์ศิลป์ไทย. พระนคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- เยเรเมียส ฟาน ฟลิต. (2546). พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182. แปลโดย วัยอาจ,
เดวิด เค; และคนอื่น ๆ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2553). กรุงศรีอยุธยาของเรา. กรุงเทพฯ: มติชน
- เสาวรักษ์ พงษ์ชาและคณะ (2555). การเตรียมการนำเสนอแหล่งมรดกเพื่อขึ้นบัญชีมรดกโลก =
Preparing World Heritage Nominations. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- สุเทพ ชูมาลัยวงศ์. (2532). อุทยานประวัติศาสตร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: องค์การคำ
ของคุรุสภา.
- สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. (2554). ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการโบราณสถาน
โบราณวัตถุ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สืบค้นเมื่อ
15 มกราคม 2561, จาก <http://library.senate.go.th/elibrary/web/maindocu,ent.jsp>

สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2556ก). **ความรู้เกี่ยวกับอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก**. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

. (2556ข). **แนวคิดและตัวอย่างการจัดการแหล่งมรดกโลกในต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อุดม เขยกิจวงศ์. (2549). **มรดกไทย มรดกโลก**. กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญา.